

Наукові перспективи
Видавнича група

Прийміть наші
найщиріші вітання
зі світлим святом
зимової казки -
днем святого миколая!

Нехай прекрасні зимові
свята принесуть мир і
злагоду!

Людина та суспільство через призму науки

Наукові інновації та передові технології

СЕРІЯ "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"
СЕРІЯ "ЕКОНОМІКА"
СЕРІЯ "ПРАВО"
СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"
СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

**Merry
Christmas**
and happy new year

№ 12(40) 2024

Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

«Наукові інновації та передові технології»

(Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)

Випуск № 12(40) 2024

Київ – 2024

ISSN 2786-5274 Print
УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12\(40\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12(40))

**«Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування»,
Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»):
журнал. 2024. № 11(39) 2024. С. 1834.**

*Рекомендовано до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління
(Рішення від 06.12.2024, № 3/12-24)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 24962-14902Р від 13.09.2021 р.*

*Журнал видається за наукової підтримки: Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук
Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Асоціація науковців України», громадської організації
«Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і
психологів з духовно-морального виховання».*

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 30.11.2021 № 1290
журналу присвоєно категорію "Б" із права**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 01.02.2022 № 89
журналу присвоєно категорію "Б" із педагогіки**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу
присвоєно категорію "Б" із економіки та державного управління**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.06.2023 № 768 журналу
присвоєно категорію "Б" зі спеціальностей 073 - менеджмент, 076 - підприємництво
та торгівля, 015 - професійна освіта**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.08.2023 № 1035 журналу
присвоєно категорію "Б" зі спеціальності 053 - психологія**

*Наукове видання включено до міжнародної наукометричної
бази Index Copernicus, міжнародної пошукової системи Google
Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.*

*Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу у галузях державного управління,
права, економіки, психології, педагогіки та його інтеграції у світовий науковий простір, шляхом оприлюднення
результатів наукових досліджень.*

Головний редактор:

Романенко Євген Олександрович — доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, полковник Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України, Президент громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Пасхін Г.І. <i>ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ЗМІНУ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ</i>	1679
Симоненко С.М., Костюніна О.В., Красова А.В. <i>ВПЛИВ ПСИХОТРАВМУЮЧИХ УМОВ НА ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТУДЕНТІВ - ПСИХОЛОГІВ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	1691
Стеценко А.І., Хмарук Н.І. <i>ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ</i>	1701
Хараджи М.В., Матвійчук І.А. <i>ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ У ЖІНОК</i>	1715
Черненко К.Л. <i>ВПЛИВ БОЙОВОГО СТРЕСУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАВДАНЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ</i>	1728
Шаумян О.Г. <i>РОЛЬ ПРОЦЕСІВ САМОЗМІНЮВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	1740
Шевчук В.В. <i>ФІЛОСОФСЬКИЙ НАПРЯМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ ПОЛТАВЩИНИ У ХVІІІ-ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯХ</i>	1753
Шикун О.П., Белікова О.А. <i>ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ</i>	1765
Шпак М.М. <i>ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ТА НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ</i>	1781
Штих І.І., Долинай М.І. <i>ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ТА ВАЛЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ</i>	1794
Янчишин І.О. <i>РОЗВИТОК СФЕРИ ДОМАГАНЬ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ВНУТРІШНЬО-СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ</i>	1806
Ярита І.І., Ільченко Р.М., Спіріна І.Д. <i>АДАПТАЦІЯ ЗАКОРДОННИХ МЕТОДИК ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ ДО УКРАЇНСЬКОГО ОСВІТНЬОГО КОНТЕКСТУ</i>	1818

УДК 159.928

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12\(40\)-1781-1793](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12(40)-1781-1793)

Шпак Марія Мирославівна доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0001-7073-4673>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ТА НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано напрями та завдання психологічного супроводу розвитку та навчання обдарованих учнів в умовах сьогодення. Охарактеризовано індивідуально-психологічні особливості обдарованих дітей. Обґрунтовано соціально-психологічні чинники, які впливають на розвиток обдарованості. З'ясовано, що суттєвий вплив на розвиток обдарованості дітей здійснюють сімейне та освітнє середовище. Це зумовлює проведення просвітницької та консультативної роботи з батьками і вчителями, спрямованої на підвищення їхньої психологічної обізнаності з питань сутності обдарованості, її типології та видів, специфічних особливостей та психологічних проблем обдарованих дітей, методів їх навчання та виховання.

Психолого-педагогічні технології та методи пошуку, раннього вияву, навчання та розвитку обдарованих учнів стають пріоритетним завданням системи освіти в сучасних умовах розвитку суспільства. До цього процесу мають бути залучені і вчителі, і вихователі, і практичні психологи закладів освіти, і батьки. Адже навчання та виховання обдарованої особистості – це складний і комплексний процес, який вимагає спільних зусиль та взаємодії школи, сім'ї і психологічної служби закладу освіти. Визначено, що метою психологічного супроводу є створення сприятливих психолого-педагогічних умов для розвитку та навчання обдарованих школярів, які забезпечували б можливість обдарованої дитини реалізувати свій творчий та інтелектуальний потенціал. Водночас психологічний супровід розвитку та навчання обдарованих школярів передбачає комплекс взаємопов'язаних заходів з дітьми, спрямованих на розвиток у них здібностей та пізнавальних інтересів у процесі активного соціально-психологічного навчання. Крім того, обдарована дитина потребує психологічної підтримки з метою успішної інтеграції в освітнє середовище та соціальне оточення.

Ключові слова: психологічний супровід, обдарованість, здібності, розвиток, навчання, освітнє середовище, сімейне середовище, учні.

Shpak Mariia Myroslavivna Doctor of Sciences in Psychology, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0001-7073-4673>

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF THE DEVELOPMENT AND EDUCATION OF GIFTED PUPILS

Abstract. The article theoretically substantiates the directions and tasks of psychological support of the development and education of gifted pupils in current conditions. The individual psychological peculiarities of gifted children are characterized. The socio-psychological factors that influence on the development of giftedness are substantiated. It is found out that the family and educational environment have a significant impact on the development of giftedness in children. This orders a conduction of educational and consultative work with parents and teachers aimed at increasing of their psychological awareness of the essence of giftedness, its typology and types, specific features and psychological problems of gifted children, methods of their training and upbringing.

Psychological and pedagogical technologies and methods of searching, early detection, education and development of gifted pupils are becoming a priority task of the educational system in modern conditions of the development of society. Teachers, educators, practical psychologists of educational institutions and parents should be involved in this process. Indeed, the education and upbringing of a gifted individual is a complex and comprehensive process that requires joint efforts and interaction of school, family and psychological service of the educational institution. It is determined that a purpose of psychological support is a creation of favorable psychological and pedagogical conditions for the development and education of gifted pupils, which would ensure the ability of a gifted child to realize one's own creative and intellectual potential. At the same time, psychological support of the development and education of gifted pupils involves a set of interrelated activities with children aimed at developing their abilities and cognitive interests in the process of active socio-psychological studying. In addition, a gifted child needs psychological support for the purpose of successful integration into the educational environment and social surround.

Keywords: psychological support, giftedness, abilities, development, education, educational environment, family environment, pupils.

Постановка проблеми. Сьогодні особливо важливо, щоб українська освіта й наука залишалися міцним підґрунтям для розвитку творчого та інтелектуального потенціалу майбутнього покоління, яке відбудовуватиме Україну у повоєнний період, плекатиме її культуру та національну ідентичність. Це актуалізує необхідність пошуку нових та ефективних методів

навчання і розвитку обдарованих дітей, а психологічний супровід всебічного і гармонійного особистісного зростання обдарованих учнів стає пріоритетним завданням системи освіти на сучасному етапі розвитку суспільства. Безперечно, навчання та виховання обдарованої особистості вимагає спільних зусиль та взаємодії школи, сім'ї і психологічної служби закладу освіти. До цього процесу мають бути залучені і батьки, і вчителі та вихователі, а також практичні психологи закладів освіти.

Сьогодні в Україні створюється мережа закладів освіти нового типу (коледжі, гімназії, ліцеї), де впроваджуються інноваційні психолого-педагогічні технології розвитку і навчання обдарованих дітей, реалізуються грантові програми з підтримки обдарованої учнівської молоді. Тому актуальним завданням постає психологічний супровід обдарованих учнів з метою розвитку у них здібностей, талантів та обдарувань, а також збереження і зміцнення їх психічного здоров'я.

Педагогічна практика показує, що обдарованим дітям недостатньо просто дати знання. Важливо сформувати у них життєві компетентності, необхідні для успішної самореалізації, навчання та праці. Тому в сучасних умовах реалізації концепції Нової української школи передбачається перехід від традиційної, інформаційно-знаннєвої моделі навчання до розвивальних, особистісно зорієнтованих освітніх технологій. Зокрема, про це йдеться у сучасних нормативно-правових документах про освіту. Так, у Державному стандарті початкової освіти (із змінами згідно постанови Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898) зазначено, що «метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [3, с. 1]. Також і в Державному стандарті базової середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898) визначено, що «метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу» [2, с. 1].

Таким чином, освітнє середовище здійснює суттєвий вплив на розвиток обдарованості дітей. Це зумовлює підвищення психологічної компетентності педагогів, працівників психологічної служби закладів освіти з питань організації ефективного психологічного супроводу обдарованих школярів та вміння застосовувати отримані знання на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для того, щоб окреслити мету, завдання та методичне забезпечення психологічного супроводу розвитку

і навчання обдарованих школярів, проаналізуємо насамперед наукові підходи до визначення сутності та природи обдарованості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що поняття «обдарованість» сьогодні не є усталеним та чітко визначеним як у вітчизняних, так і зарубіжних дослідженнях. Одні вчені трактують обдарованість як суто біологічне явище, вроджену якість особистості, закладену природою. Інші вважають, що обдарованість – це набута властивість особистості, яка розвивається у процесі життєдіяльності людини і забезпечує можливість досягнення нею більш високих результатів в одному чи декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми. Здебільшого дослідники розуміють під обдарованістю сукупність здібностей, які забезпечують успішність виконання тієї чи іншої діяльності.

Вивчаючи розвиток творчо обдарованої особистості, психологи В.О. Моляко та О.Л. Музика дійшли висновку, що «система задатків, схильностей і здібностей у комплексі є обдарованістю, яка забезпечує виконання професійної діяльності людиною на високому рівні і досягнення значних успіхів» [4, с. 271]. До того ж, вчені стверджують, що обдарованість стає для особистості системоутворюючою рисою, яка визначає не лише способи діяльності людини, а й її систему цінностей, характер соціальної взаємодії, спрямованість особистісного розвитку [4, с. 38]. Ці наукові положення стали теоретичним підґрунтям у контексті нашого дослідження.

У психолого-педагогічному дискурсі однією з найбільш відомих є концепція обдарованості Дж. Рензулі. Вчений виокремлює у структурі обдарованості такі компоненти, як: інтелектуальні здібності, креативність та наполегливість (мотивацію досягнень) [8, с. 130]. Отже, обдарованість є складним структурним утворенням, інтегральною властивістю особистості, яка розвивається на протязі життя людини і допомагає їй досягнути успіху у тій чи іншій галузі діяльності. Психологи стверджують, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості є результатом складної взаємодії спадковості, задатків і соціального середовища (впливу батьків, вчителів, вихователів) опосередкованою діяльністю дитини. Водночас не можна ігнорувати і роль психологічних механізмів саморозвитку особистості, які є основою формування і розвитку індивідуальних обдарувань дитини [8].

Мета статті полягає у теоретичному аналізі сутності феномена обдарованості особистості та визначенні мети, напрямів і завдань психологічного супроводу розвитку та навчання обдарованих учнів в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Нині актуальним завданням системи освіти постає здійснення психологічного супроводу навчання обдарованих учнів з метою їх гармонійного особистісного зростання, успішної соціальної взаємодії і спілкування з однолітками і дорослими.

Перш за все, проаналізуємо змістове визначення поняття «супровід» та його функціональну роль у процесі навчання і розвитку обдарованих школярів.

рів. Звернемося з цією метою до довідкових джерел. Так, у великому тлумачному словнику сучасної української мови супровід трактується як «супроводжувати, супроводити кого-, чого-, разом з ким-, чим-небудь, у чиемусь товаристві; в оточенні когось, чогось» [1, с. 1217]. Отже, супровід означає спільну діяльність, підтримку, сприяння.

Під супроводом дослідники С.Л. Коробко і О.І. Коробко розуміють «системно організовану діяльність психолога зі створення соціально-психологічних та педагогічних умов для успішного навчання й розвитку учня» [5, с. 4]. З огляду на зазначене, супровід передбачає спільну взаємодію психолога, педагогів, батьків з учнем з метою вирішення навчально-виховних завдань і забезпечує можливість дитині реалізувати свій особистісний потенціал. На нашу думку, психологічний супровід реалізується через співробітництво, співпрацю дорослого з дитиною, що сприяє реалізації її здібностей, пізнавальних інтересів та потенційних можливостей.

Дослідниця М.І. Мушкевич трактує поняття «супровід» в контексті різних напрямів професійної діяльності психолога, зокрема, як: «системну діяльність психолога, спрямовану на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-консультативних і психотерапевтичних умов, що сприяють розвитку знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню, нормалізації стосунків з метою успішної інтеграції та самореалізації особистості» [7, с. 292]. Відтак, психологічний супровід дає змогу подолати певні життєві труднощі чи розв'язати якісь навчальні проблеми, тим самим сприяє успішній інтеграції обдарованого учня в освітнє середовище та налагодженню ефективної міжособистісної взаємодії з однолітками та вчителями.

Отже, на основі аналізу наукових джерел з означеної проблеми, під психологічним супроводом розвитку і навчання обдарованих дітей ми розглядаємо систему взаємопов'язаних заходів з учнями, педагогами і батьками, які передбачають застосування комплексу різних психолого-педагогічних засобів, методів та прийомів роботи, що спрямовані на гармонійний особистісний розвиток обдарованої дитини, її здібностей, пізнавальних інтересів та можливостей.

В умовах освітнього середовища психологічний супровід найчастіше реалізується у контексті психологічної служби в закладах освіти різного типу та визначається специфікою конкретного навчального закладу, метою і завданнями роботи з обдарованими учнями.

Учені С.Л. Коробко та О.І. Коробко зазначають, що «мета психологічного супроводу полягає в тому, щоб допомогти кожному учню соціалізуватися й адаптуватися до соціального середовища шляхом оптимального розвитку його потенційних можливостей» [5, с. 6].

Вважаємо, що провідним принципом психологічного супроводу розвитку і навчання обдарованих учнів має бути принцип «дитиноцентризму»,

який передбачає орієнтацію на індивідуально-психологічні особливості обдарованої дитини, її внутрішній світ, емоційні переживання, потреби, мотиви, інтереси. Психологічний супровід ґрунтується на реалізації особистісно орієнтованого підходу до обдарованої дитини, емпатійному ставленні та повазі до неї. Під час психологічного супроводу відкидається стереотип підведення розвитку дитини під відповідні освітні стандарти, оскільки за своїм інтелектуальним та творчим потенціалом обдарована дитини значно відрізняється від своїх однолітків.

Обдаровані діти, зазвичай, вирізняються високим інтелектуальним розвитком, дивергентним типом мислення, креативністю, раннім розвитком мови та великим словниковим запасом, пізнавальною активністю, допитливістю, гарною пам'яттю, розвинутими фантазією та уявою [6; 9; 10].

Серед обдарованих дітей є ті, у яких яскравий вияв здібностей спостерігається ще у ранньому дитинстві або в дошкільному віці. Зазвичай, досить рано виявляються у дітей художні та музичні здібності. Однак у деяких дітей обдарованість виявляється значно пізніше, уже в шкільному віці або ж впродовж життя.

Ми розглядаємо психологічний супровід як цілісну систему роботи практичного психолога закладу освіти з обдарованими учнями, вчителями та батьками дітей, відповідно вважаємо, що він має здійснюватися у таких напрямках: просвітницькому, психодіагностичному, корекційно-розвивальному та консультативному.

Просвітницька робота має проводитись практичним психологом насамперед з учителями та батьками обдарованих учнів щодо поглиблення їхніх знань про індивідуально-психологічні особливості обдарованих дітей та засоби і методи його розвитку.

Метою просвітницькою роботи з учителями є підвищення їхньої психологічної компетентності з питань психодідактичних методів і засобів навчання обдарованих учнів. Оволодіння обдарованими учнями необхідними знаннями, уміннями та навичками у процесі навчальної діяльності передбачає реалізацію щодо них індивідуального підходу зі сторони вчителів та застосування педагогами інноваційних педагогічних технологій. Для цього можна проводити з педагогами просвітницькі бесіди (на тему «Психологічна підготовка вчителя до роботи з обдарованими учнями», «Як налагодити емоційний контакт з обдарованими дітьми?»), психологічні лекторії (на тему «Вікові та індивідуально-психологічні особливості обдарованих дітей», «Педагогічна творчість як чинник розвитку обдарованості учнів»), методичні семінари на тему «Принципи розробки навчальних програм для обдарованих учнів», «Психолого-педагогічні вимоги до професійних значущих якостей вчителів, які працюють з обдарованими дітьми»), вебінари, майстер-класи (наприклад, «Інтерактивні методи навчання обдарованих учнів» та ін.).

Просвітницька робота з батьками має бути спрямована на розкриття вікових та індивідуально-психологічних особливостей обдарованої дитини, формування адекватного ставлення до того, що їхня дитина вирізняється з-поміж інших дітей своїми інтелектуальними здібностями чи творчим потенціалом. Вона може бути не схожою на інших дітей і випереджувати однолітків за своїм психічним розвитком. З цією метою можна проводити виступи практичного психолога на батьківських зборах (на тему «Психологічні особливості обдарованих дітей», «**Шляхи та засоби розвитку творчо обдарованої дитини у сім'ї**»), психологічні лекторії для батьків (на тему «Вплив стилю сімейного виховання на розвиток обдарованої дитини», «Психологія дитячої творчості»), круглі столи («Організація ігрового розвивального середовища в сім'ї»), групові соціально-психологічні тренінги (наприклад, «Формування батьківської компетентності з питань виховання обдарованих дітей» та ін.), які допоможуть батькам ділитися власним досвідом і навчитися краще розуміти потреби своїх дітей. Батьки мають забезпечити можливість обдарованої дитини проявити свої здібності, ініціативність, винахідливість, творче мислення.

Важливо проаналізувати типові психолого-педагогічні помилки батьків у сімейному вихованні обдарованих дітей. Наші спостереження та педагогічна практика показують, що ставлення батьків до феномена дитячої обдарованості неоднозначне. Деякі батьки дуже уважно спостерігають за розвитком дитини, швидко виявляють ранні прояви обдарованості і намагаються усіма доступними методами розвивати здібності дитини. Інші сприймають обдарованість дитини негативно, не знають, що з цим робити, вважають «краще вона була б така, як усі». У деяких батьків виявляються нереалістично високі очікування, які часто поєднуються з бажанням самоствердитись через визначні досягнення обдарованої дитини чи реалізувати свої потенційні можливості, які колись не відбулися. Це обумовлює гіперопіку дитини чи, навпаки, надмірний контроль за її поведінкою, батьки заставляють дитину багато часу приділяти навчальним заняттям, забуваючи при цьому, що обдарована дитина за своїм фізичним і соціальним розвитком така сама, як і її однолітки, вона також хоче гратися і спілкуватися з іншими дітьми. Тому просвітницька робота психолога з батьками має сприяти підвищенню їхньої психологічної обізнаності з питань гармонійного розвитку обдарованої дитини в сімейному середовищі.

Метою психодіагностичної роботи психолога є ранній вияв обдарованості, здібностей, інтересів дитини, визначення соціально-психологічних та педагогічних чинників розвитку обдарованості, вивчення вікових та індивідуальних особливостей динаміки розвитку обдарованої дитини, її потенційних можливостей в освітньому середовищі. Залежно від мети та завдань психодіагностики психолог може використовувати різноманітний діагностичний інструментарій (тести інтелекту, опитувальники, тести досяг-

вень, креативності, проєктивні методики, аналіз продуктів діяльності обдарованих дітей (малюнки, поетичні твори, технічні вироби тощо)) [6].

Важливе значення у роботі з обдарованими дітьми має активне соціально-психологічне навчання. Воно має бути спрямоване на розвиток інтелектуального та творчого потенціалу дитини, загальних та спеціальних здібностей. У роботі з обдарованими дітьми рекомендують використовувати інтерактивні методи: рольові ігри, мозковий штурм, групові дискусії, диспути та ін.

Серед основних стратегій навчання обдарованих дітей дослідники [6; 9; 10] виокремлюють такі:

– стратегію «прискорення» навчання, яка передбачає збільшення темпу засвоєння навчального матеріалу. Прискорення стосується швидкості вивчення навчального матеріалу. Обдарований учень може розпочати вивчення певного навчального предмета або курсу раніше, ніж більшість його однолітків, може оволодіти знаннями з цього курсу значно швидше, випереджуючи при цьому своїх однокласників, відповідно достроково скласти іспити і раніше за своїх однолітків завершити навчання в школі загалом;

– стратегію «збагачення» навчання, яка спрямована на пізнавальні потреби та інтереси дитини, і передбачає міждисциплінарний підхід, встановлення взаємозв'язків з іншими темами чи навчальними дисциплінами. Стратегія «збагачення» здебільшого зорієнтована на вивчення не окремих предметів (математика, фізика, хімія, мова тощо), а інтегрованих навчальних курсів, які сприяють формуванню цілісної картини світу. Таке навчання може здійснюватися як у межах традиційного освітнього процесу, так і завдяки участі обдарованих учнів у дослідницьких проєктах, факультативах, науково-дослідній роботі тощо;

– стратегію «поглиблення» навчання, яка стосується насамперед обдарованих учнів, які виявляють підвищений інтерес до певної галузі знань чи сфери діяльності. При цьому передбачено поглиблене вивчення відповідних тем або навчальних предметів. Це слугує дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності обдарованих учнів, спонукає їх до розкриття сутності певного явища, пошуку істини та відповідей на питання, які викликають допитливість та інтерес;

– стратегію «проблематизації» навчання, яка передбачає подання навчального матеріалу таким чином, щоб учні могли самостійно виявити та вирішити проблему, знайти способи її практичного розв'язання, продукувати творчі ідеї та оригінальні рішення. Для цього варто було б, на нашу думку, доповнити діючі навчальні підручники і посібники для учнів закладів загальної середньої освіти творчими завданнями і вправами, спрямованими на розвиток креативності, дивергентного типу мислення учнів. Проблемні ситуації необхідно створювати на уроці з урахуванням змісту теми, складності навчального матеріалу та вікових можливостей дітей. Зазвичай, обдаровані діти вивчають навчальний матеріал більш високого рівня складності, ніж інші

учні в класі, що передбачає здійснення індивідуального підходу до них зі сторони вчителя та диференціацію навчання. Застосування стратегії проблемного навчання створює умови для вияву обдарованими учнями активності, ініціативності та самостійності у розв'язанні навчальних завдань, творчого засвоєння навчального матеріалу.

Таким чином, з метою забезпечення індивідуальної траєкторії навчання обдарованих учнів педагоги мають адаптувати навчальні плани і програми відповідно до рівня інтелектуального розвитку дитини, її здібностей та інтересів. Адже обдаровані діти, як показує педагогічна практика, можуть відчувати нудьгу через те, що навчальні програми не відповідають їхнім здібностям, що може призвести до зниження позитивної мотивації учіння та втрати бажання вчитися. Натомість цікавий, особистісно значущий матеріал, який відповідає пізнавальним потребам та інтересам обдарованих школярів, викликає у них інтелектуальні емоції (наприклад, здивування, зацікавлення, сумнів, впевненість, радість успіху пізнання тощо), з одного боку, запам'ятовується краще і міцніше, а з іншого – спонукає учнів до самостійних роздумів, критичного мислення, наукових дискусій з педагогами.

Вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження свідчить про те, що дослідники, педагоги-практики пропонують використовувати широкий арсенал дієвих методів навчання обдарованих учнів [9; 10]. Серед них хочемо виокремити, зокрема, метод «мозкового штурму», відомий у психології ще під назвою «брейнстормінг», який широко використовується у педагогічній практиці навчання обдарованих учнів. Він сприяє розвитку творчого мислення, креативності, дає можливість кожній дитині продукувати якомога більше різних ідей та нових рішень. З цією метою вчитель може сформулювати проблемне запитання і запропонувати учням висловити свої думки та міркування. При цьому важливо звертати увагу обдарованих учнів на те, що кожна людина має право на власну думку, тому спонукати школярів не критикувати, не оцінювати особистість іншого, а лише його ідею. Це сприятиме толерантному ставленню до інших людей та конструктивному обговоренню найбільш оригінальних рішень.

Часто у процесі навчання обдарованих учнів вчителі використовують метод групової дискусії. Він дає можливість аргументовано висловити кожному свою думку стосовно того чи іншого питання, яке пропонується педагогом для обговорення на уроці, формує навички асертивної поведінки обдарованих дітей, вміння відстоювати свою думку чи власну позицію, вміти слухати і чути іншого, при цьому емпатійно ставитись до інших.

Дієвим методом навчання обдарованих школярів є методом розробки та реалізації різних проєктів. Він стимулює пошукову активність обдарованих дітей, розвиток пізнавальних здібностей, сприяє залученню їх до науково-дослідницької діяльності, забезпечує співпрацю та спілкування з однодумцями. Обдаровані учні, своєю чергою, у процесі колективної роботи над

проектом та комунікативної взаємодії з іншими учнями і педагогом вчать ставити запитання, полемізувати та обговорювати наукові погляди й ідеї різних дослідників, аргументувати власну позицію, обґрунтовувати своє емоційно-оцінкове ставлення до того, що досліджують. Це сприяє не лише усвідомленому розумінню змісту навчального матеріалу, а й успішному спілкуванню з іншими людьми.

Також для ефективного налагодження міжособистісної взаємодії обдарованої дитини з однолітками і дорослими (педагогами, батьками) необхідно залучати її до групових корекційно-розвивальних занять. Для розвитку творчої обдарованості дітей рекомендують використовувати арттерапію, казкотерапію, музикотерапію. У цьому контексті ефективним вважаємо такий метод роботи як соціально-психологічний тренінг, спрямований не лише на розвиток індивідуально-психологічних особливостей, загальних та спеціальних здібностей обдарованих школярів, а й на розвиток у них навичок soft skills, необхідних для успішної соціальної взаємодії і спілкування з іншими людьми.

Обдаровані діти характеризуються високим рівнем сенсорного розвитку, підвищеною чутливістю та емоційністю. Вони здатні гостро і болісно реагувати на критику інших людей. Тому вчитель має дбати про забезпечення сприятливого психологічного клімату в класному колективі, створення емоційно-позитивної атмосфери на уроці. Вияв толерантності, довіри і доброзичливого ставлення педагога до усіх учасників освітнього процесу сприятиме ефективності діалогічної взаємодії з учнями та позитивно впливатиме на їхній психоемоційний стан.

Водночас важливо впроваджувати програми соціально-емоційного навчання в освітній процес. Це допоможе обдарованим учням краще розуміти власні почуття та емоції інших людей, сприятиме розвитку у них емоційного інтелекту, емоційної саморегуляції, емпатії. Як наслідок, забезпечить формування конструктивних форм емоційної поведінки обдарованих дітей в ситуаціях міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими, прояву адекватних емоційних реакцій у процесі навчально-виховної діяльності відповідно до вимог соціально-культурного середовища, сприятиме розвитку комунікативних умінь, здатності працювати в команді і вирішувати конфлікти.

Метою консультативної роботи з учителями є надання психологічних рекомендацій щодо використання психолого-педагогічних засобів забезпечення суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії з обдарованими учнями, діалогічного спілкування з ними, розвитку інтелектуального та творчого потенціалу школярів. Для цього можна проводити з учителями індивідуальні та групові консультації.

Консультативна робота з батьками має бути спрямована на розширення та поглиблення знань щодо застосування ефективних стилів сімейного виховання, методів педагогічного впливу на обдарованих дітей в умовах сімейного середовища, налагодження конструктивних батьківсько-дитячих

стосунків. Батьки мають прагнути якнайповніше розкрити здібності, талант дитини. Для розвитку творчих здібностей дитини батьки мають створити сприятливе розвивальне середовище в сім'ї. Наприклад, облаштувати вдома окремих куток чи кімнату, де дитина зможе займатися улюбленою справою, разом з нею спільно проводити сімейне дозвілля та відпочинок. Обдаровані діти прагнуть активно освоювати навколишній світ. Тому батьки мають використовувати різні методи розвитку творчих здібностей дитини: рольові ігри, театралізовані вистави, малювання, ліплення, конструювання тощо. При цьому застосовувати нетрадиційні засоби та допоміжні матеріали (різні крупи, пісок, сіль, клей, листочки дерев, нитки та ін.). Важливо спонукати батьків багато часу приділяти спілкуванню з обдарованою дитиною, спільному обговоренню різних подій та явищ навколишнього середовища, читанню художньої літератури та довідкових джерел пізнавального характеру (словників, енциклопедій тощо).

Батьки мають пам'ятати, що ознаки обдарованості проявляються досить рано та є запорукою майбутніх успіхів дитини. Але те, яким саме в подальшому буде їхній рівень розвитку, залежить значною мірою від батьків. Тому важливо забезпечити психолого-педагогічну підтримку розвитку обдарованої дитини, формування позитивного емоційного ставлення батьків до її творчих досягнень, нестандартних ідей та креативних рішень.

Консультації батьків має сприяти їхній психологічній компетентності, обізнаності у питаннях виховання обдарованих дітей. Психолог має поінформувати батьків про вікові та індивідуальні особливості обдарованих дітей, надати психологічні рекомендації та поради щодо розвитку здібностей та таланту дитини в умовах сімейного середовища.

Висновки. Отже, проблема обдарованості дітей привертає увагу багатьох науковців у галузі психології, педагогіки та інших гуманітарних наук, відтак набуває міждисциплінарного характеру. На основі теоретичного аналізу наукових джерел з проблеми дослідження нами розкрито теоретико-методичні засади психологічного супроводу розвитку і навчання обдарованих учнів. Визначено, що психологічний супровід має реалізуватися з позицій системного підходу, що передбачає комплекс заходів і методів роботи практичного психолога закладу освіти з обдарованими учнями, вчителями та батьками дітей. З огляду на це, проаналізовано мету та основні завдання психологічного супроводу розвитку та навчання обдарованих учнів, що має здійснюватися, на нашу думку, у таких напрямках: просвітницькому, психодіагностичному, корекційно-розвивальному та консультативному. Зазначені напрями психологічного супроводу обдарованих учнів в умовах закладу освіти перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодоповнюють один одного.

Нами проаналізовано психолого-педагогічні засоби, методи та прийоми роботи, які спрямовані на розвиток загальних та спеціальних здібностей обдарованих школярів. Як показують педагогічна практика та результати

наших наукових досліджень, розвитку інтелектуального та творчого потенціалу обдарованих дітей сприяють інтерактивні методи навчання; диспути, групові дискусії; проблемний виклад матеріалу; ділові та рольові ігри; метод мозкового штурму, які стимулюють учнів до висловлювання власних оцінних суджень, заохочують до критичного аналізу навчального матеріалу тощо.

Незважаючи на значний інтерес науковців до проблеми розвитку і навчання обдарованих дітей в контексті освітнього середовища, окремі питання цієї складної та багатогранної проблематики потребують подальших наукових розвідок. Тому перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у створенні корекційно-розвивальних та тренінгових програм для обдарованих учнів з метою розвитку їх здібностей, пізнавальних інтересів та творчого потенціалу.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 10.10.2024)
3. Державний стандарт початкової освіти (із змінами згідно постанови Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2024)
4. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати дослідження: колективна монографія / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.
5. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами: метод. посіб. Київ : Літера ЛТД, 2008. 416 с.
6. Корольов Д. К. Психологія обдарованості : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2024. 176 с.
7. Мушкевич М. І. Поняття супроводу у сучасній психологічній науці. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2011. Т. XIII. Ч. 1. С. 287–294.
8. Рибалка В. В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник. Київ, Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.
9. Чепіль М., Ревть А. Психолого-педагогічні основи роботи з обдарованими дітьми: навч. посіб. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2018. 220 с.
10. Шевчишена О. В. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини у загальноосвітньому навчальному закладі : наук.-метод. посіб. Хмельницький : ОППО, 2016. 237 с.

References:

1. Busel, V. T. (Ed.). (2004). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]*. Kyiv, Irpin : VTF «Perun» [in Ukrainian].
2. *Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State Standard of Basic Secondary Education]* [in Ukrainian].
3. *Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State Standard of Primary Education]*. [in Ukrainian].

4. Moliako, V. O., & Muzyka, O. L. (Ed.). (2006). *Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist : teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhennia [Abilities, creativity, giftedness: theory, methodology, research results]*. Zhytomyr : Vyd-vo Ruta [in Ukrainian].
5. Korobko, S. L., & Korobko, O. I. (2008). *Robota psykholoha z molodshymy shkoliaramy [Psychologist's work with younger schoolchildren]*. Kyiv : Litera LTD [in Ukrainian].
6. Korolov, D. K. (2024). *Psykholohiia obdarovanosti [Psychology of giftedness]*. Kyiv : Milenium [in Ukrainian].
7. Mushkevych, M. I. (2011). Poniattia suprovodu u suchasniy psykholohichniy nausti [The concept of support in modern psychological science.]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii - [Problems of general and pedagogical psychology]*. S. D. Maksymenka (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
8. Rybalka, V. V. (2016). *Slovnnyk iz psykholohii ta pedahohiky obdarovanosti i talantu osobystosti [Dictionary of psychology and pedagogy of giftedness and personality talent]*. Kyiv, Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
9. Chepil, M., & Revt, A. (2018). *Psykholoho-pedahohichni osnovy roboty z obdarovanymy ditmy [Psychological and pedagogical foundations of working with gifted children]*. Drohobych : RVV DDPU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
10. Shevchyshena, O. V. (2016). *Psykholoho-pedahohichniy suprovid obdarovanoi dytyny u zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Psychological and pedagogical support of a gifted child in a general educational institution]*. Khmelnytskyi : OIPPO [in Ukrainian].